

Selektita texti ek lernolibro por laboristi, 1924.

Ido – Societo Hispana

**Selektita texti ek
“Internaciona
lektolibro por
laboristi”
1924.**

**Editerio Krayono
Ponferrada, Hispania
2004**

AVERTO LEKTENDA:

Ca libro rieditesas kom pdf-dokumento gratuite en la ret-pagino: (www.publikaji.tk) pro la afableso e kunlaboro da sioro Vlado Yakovenko.

Nulakaze la libro rieditesas por profito ekonomiala, ma simple por montrar publike ca lektinda verko Idala, olqua ne esus acesebla altramaniere por la lekteri. La libro-kopioyuri ya apartenas a la legala proprietanto.

La opiniononi pri irga temo quin on povas lektar en la texto di ca libro esas opiniono dil autoro/i di la texto. Editerio Krayono nur rieditas la anciena libri, ma nulakaze rieditar libro esas oblige konkordar pri la opiniononi di la autoro/i.

Informo:

Originala edito:

Internaciona lektolibro por laboristi, Germana edituro, laboristal Ido-Uniono, 1924, Germania.

Yena edito:

Selektita texti ek "Lektolibro por laboristi, 1924", Editerio Krayono, Ponferrada 2004.

Fernando Tejón / Editerio Krayono
Los claveles nº 6, E-24400 Ponferrada, Hispania.
krayono@yahoo.es   www.publikaji.tk
<http://es.geocities.com/krayono>

IDO – SOCIETO HISPANA

Los claveles nº 6, E-24400 Ponferrada, Hispania.
idosocietohispana@yahoogroups.com

La karbono

Til la mezepoko Europa esis relative skarse habitata dal agrokultivanta homaro. Lore la grandega lignoamaso furnisis suficanta materio por kombusto, konstrukto ed altra mikra bezonaji facenda parte ek ligno. La lignoamaso suficis anke plu tarde, kande la nombro dil homi e per to la trafiko e komerco augmentis sempre plu rapide. La ligno esis aquirebla preske sen peno. Ol kreskis samloke e povis facile transportesar per helpo dil aquo ad omna loki. Ma pro augmentinta bezono la foresti ne suficante rapide povis riprodktar la ligno. Kande fine on explotegabis la foresti, til ke en la maxim multa kulturlandi neplus existis ligno de importanta amaso, on mustis uzar la karbono, konocata ja depos longa tempo, ma poke prizata.

La kauzo dil poka prizo dil karbono esis unalatero l'eminenta richeso pri ligno ed altralatero la fakto, ke l' ekstrakto di karbono esis surmenanta ed extreme desfacila. Pikono e shovelo esis la sola utensili por lua ekstrakto, e kordo e sitelo la primitiva transportili. On ne savis preventar l'aquo-irupti, nam la pumpili esis ankore tre neperfekta. Pro to on ekstraktis nur la karboneyi jacanta direte sub la surfaco. Ma tala karbono esas minvaloranta; ol rapide desagregesas dal influo dil aero e humidajo e per to perdas multe de kalorifiveso ed uzebleso. Per augmentinta konsumo la ligno skarseskis; anke lua preco multe augmentis, e nun la homi meditis pri perfektigo dil moyeni por ekstraktar la karbono. La homala forco remplasesis da animalala forci, sitelo e kordo remplasesis da kapstano-maneji movigata da kavali, e l'eminenta forci dil pulvero serveskis la mino. E kande fine la vapore divenis la helpero dil homo, un suceso sequis l'altra por apertar la karboneyi dil tero.

Tamen la karbono uzesis mem plu tarde preske nur kom kalorizivo, ma exemple por fasono di fero ed erco on preferis uzar ligno-karbono; la kauzo esis certe la kontenoso di sulfo en la maxim multa karboni. On certe nultempe povas konstatar, kande ed ube on konoceskis unesmafoye la kalorifiveso dil karbono ed uzis ol, se anke nur poke ed efemere. Cetere ankore en la 14ma yarcento la karbono tante poke estimesis, ke exemple la Londonana municipestraro dekretis, ke la kombusto di terkarbono esez interdiktata po puniso, «pro ke per generala uzo di terkarbono por kombusto l' aero divenus plena de pestatra odoracho».

L'Angla terkarbono ja mencionesis ante la 14ma yarcento, nome en 853, e segun anciena skriburi esas konsequebla, ke la karboneyi apud Zwickau en Saxonia deskovresis 100 yari plu tarde. La terkarbono relative frue esis konocata anke en Rhenlando e Vestfalia, nome en la Wurm-regiono proxim Aachen ed en la Ruhrregiono. Ma en Europa ol ekstraktesis reguloze unesmafoye certe en Belgia ed anke an la rivero Wurm, kontre ke en la Ruhr-regiono supozeble on komencis explotar la karboneyi erste en 1317.

Ek ula Parisan informo rezultas, ke mem en la 18ma yarcento la karbono esis preske nekonocata en multa granda urbi di Europa. Lore la

ligno havis en Paris ecesanta preco, e kelka komercisti intencis importacar karbono de Anglia. Ma pro la qualeso di la lora kalorizili e dil karbono on ne povis estimigar ca fuliginifanta materio. Pro to preske nur povri uzis ol. Malgre la rekomendo dal akademio on itere renuncis uzar terkarbono, ed olua endukto por generala uzo ajornesis ye longa tempo.

Tale esis relate la terkarbono en 1762 en Paris, e lektante tala notici ni apene astonesas, ke cirkume 50 yari plu frue, lor la regno di Henriko II, l' importaco di karbono en Francia esis mem interdiktata ed efektigis gran-da amendi e karcerpunisi.

Dum la mezepoko til la fino dil 16ma yarcento la karbono esis generale preske nekonocata en la maxim multa landi dil kontinento. Mem la multe voyajinta e saja Aeneas Silvius, plu tarde papo Pius II, konoceskis ol erste en Skotia e tre astonesis, ke ibe on donis al povri nigra stoni vice almonar li. Ma mem plu multe lu astonesis, ke la homi aceptis ca donajo tante joyoze.

Quankam plu tarde la karbono sempre plu multe prizesis ed estimesis, tamen l' ekstraktado di karboni tre augmentis erste pos l'invento dil vapor-mashino. E per la florifo dil industrio, per la milopligo dil fervoyi embracanta la tota terглоbo quale densa reto, per la transiro de seglo-navigado al vapor-navigado la karbono divenis materio tante nekareebla, ke ol juste nomesas «nigra diamanti».

Nia mashini

Trad. de la Germana Rud. Göldner, Leipzig.

Qua facis la boti, quin ni portas an la pedi? Qua tewis la stofo, per qua me vestizas me? Qua produktas la marmiti, en qui ni koquas nia manjaji? Kurte, l'uten-silaro dil koqueyo, la mobli, la kurteni, la stofi e mem la briki, ek qui nia domo konsistas; qua facis ica kozi? — Omno fabrikesas per mashini! — Li stacas en ampla lumoza laboreyi di granda fabrikerii. Kolosi pezoza.

Se li laboras, la tero e la tota edifiko tremeskas. On vidas multa mashini l' una apud l' altra. Omni movigesas per larja rimeni pasanta sur granda pulii. On vere pavoreskas, kande on eniras tala granda laboreyo di fabrikerio. La pulii rotacanta rapide pulsas la rimeni, la brilanta stangi e raboti haste movas kun lauta bruiso. Singla stroko di la mashino, singla rotaco di roto exekutas laboro. Omno, quon ni bezonas, facesas da ica fera e stala laboristi. La homi stacas apude, quale se to ne esus necesa, e tamen li esas la mastri di la mashini. Lejera preso sur levero suficas por governar la mashino. Hike laboristino sidas an granda presilo. Singla stroko di la mashino facas mar-mito ek tolo-disko. La laboristino laboras per manui e pedi. Per l' una manuo el pozas la granda tolo-disko aden la mashino, ped-presas levero, e per forta grondo la pezoza martelo impetuoze sinkas e levas su quik. Per l'altra manuo la laboristino forprenas la marmito parformizita. To sempre iteresas, stroko pos stroko, tote reguloze, preske quale se la laboristino guvernesus da la mashino. E tamen lo esas inversa. Se el ne ped-presas la levero, la mashino ne funkcias. — Do quo igas la homi tante persistema, ke li omnadie exekutas la sama laboro? Ka li savas, qua recevas la kozi, quin li produktas? Questionez uldie tala laboristo fulginoza, venanta ek fabrikerio, por qua il laboras dum la tota jorno. O questionez via patro o fratulo o la fratino, questionez omni qui laboras en fabrikerio. Li ne dicos: "Ni fabrikas boti por la laboristi, o ni produktas marmiti e bidoni, o stofi e mobli por ni ed omna altra homi qui bezonas ulo." No, li dicos: "Ni laboras por la patrono." — Qua esas ica? — "Nu, ca horno esas proprietanto dil fabrikerio, qua pagas a ni la salario po la laboro." — E qua recevas to, quon vi fabrikas per la mashini? — Mem to esas la proprietajo dil patrono, ed ica vendas la vari a granda komerccerii, ube li itere vendasas a ta homi qui povas pagar li.

Kande ni vidas la laboristi sur la strado, ni remarkas, ke lia vesti esas konsumita tu la filo e lacerita. Lia mobli heme esas olda e kaduka. Ma omnu, qua ja vidis l'internajo dil "villa" di patrono, certe povas naracar pri la splendeso ibe, pri la tapis, pri la luxoze skultita galamobli, pri utensili arjenta e pri omna belaji quin ni ko-. nocas nur per fabli. Multa mil laboristi e multa cent mashini laboris dum plura yari por assembler ica kozi. Quante bela esus, se ta kozi existus por la laboristi, qui ya produktas li. Ma to esas posibligebla nur, se la laboristi esas vera mastri, la proprietanti di la mashini. Ni luktez por to !

Sporto ed alkoholo

da dr. S. Drucker

Ek "Organ des Proletarischen Gesundheits-Dienstes"

trad. da W. Jenser, Berlin.

L'alkoholo perdis multe de sua antea reputeso che sporteri e gimnastikeri. Nulu praktikanta en ca domeno kredas ankore, ke ol esas fonto di vigoro o fortiganta elixiro por tenua muskuli e febla kordii. L'alkoholo esas strikte interdiktata anke dum la entreno, en qua per gradope intensigita exercado la posible maxim granda rezultajo obtenesas; anke dum omna sportala laboro qua demandas dum kelke longa tempo granda spenso di muskulal e nerval forco. Nam ol igas la korpo laxa, la sensi ne-atencema e trublas la exakta kooperero di la muskuli. Ta qua fidis ad ol pri extensita konkursi, pri duro-marchi e duro-nati e simila sport-exerci, pasable ofte sukombis al abstenema konkursanti.

Advere l'alkoholo ne ja cesis plear rolo kom stimulilo por kurte durant esforcis. Multi ankore prizas ol, se demandesas rapide pasanta esforcis postulanta koncentro. La sentimento di faciligeso di la movi, taquan li sentas pos la drinko di alkoholo, tentas li inferar, ke la movi divenas plu bona, plu efikoza. De generala experimenti en la laboratorio on povas inklinar al infero, ke pasanta augmento dil sportala kapableso eventas. La brakio- o suro-muskulo, qua ligita kun aparato, devas levar ponderilo, kontraktesas plu ofte e plu rapide en la stadio di eciteso sequanta la ingesto di alkoholo. Ma kad on darfis transmisar ica rezultajo a la praktiko dil sporto, ube multa muskuli en determinita sucedo kun strikte gradizita forco kooperas por produktar la postulata efiko?

La sport-mediko dil Prusiana polico-skolo por korpala exerci en Spandau, dr. Herbert Herzheimer, probis respondizas ica questiono per experimenti che praktikeri di sporto. En "Münchner Medizinische Wochenschrift" (1922, nr. 5ma) il raportas pri sua experimenti exekutita kun ciencala exakteso.

Il plurfoye, ma ye ne-sama dii, examenis la exerci di 31 personi qui esis edukata en la polico-skolo por servir kom sport-instruktisti. Li examenis lia kapableso pri 100 metral kuro e 100 metral nato grupope, altrafoye il igis exercar ye la sama dio-kloko sempre du egale kapabla grupi, di qua l'una ricevabis sen-alkohola drinkajo, kontraste ke al altri on donabis sep grammi de alkoholo kin minuti ante la exerci. Sep grammi de alkoholo esas la quanto kontenata en glaso de liquoro, gobleto de biro o glaso de vino. Quo rezultis? La "alkoholiziti" omnaf oye obtenis plu mala rezultajo kam la kontrolpersoni e generale li devancesis da la senalkohola kamaradi ye 2/10 sekundi pri kuro, ye plu kam 1 sekundo pri nato; to signifikas, ke li restis dope 2 respektive 8 metri. La ne-granda quanto de alkoholo, konsumita kurte ante la sportala exerci, videble detrimentabis la laboruro. Do mem por la "moderata" glaseto neplus esas plaso en la vivo dil sportero.

La konquesto di Bastille

La komenco dil granda Franca revoluciono.

Trad. de la Germana R. Göldner.

Fine dil 18. yarcento la Franca popolo, same kam la maxim multa populi di Europa, vivis en granda ditreso. La rurani esis troe charjita per imposti. Li mustis livrar la maxim granda parto di sua rekolturi a la domenproprieteri. Ici esis la nobeli ed episkopi. Pose li mustis pagar la dekima parto di sua rekolturi al eklezio. La stato demandis tante mult imposto, ke la rurano laboranta havis nur mikra nekonsiderinda restajo por su e sua familio. La ditreso di la popolo sencese augmentis, kontraste ke la richi vivis en abundo.

Se la kaso dil rejo vakueskabis, on imperis nova imposto, sen questionar, kad on prenis de la rurano la lasta bovino. Pro to multa rurani abandonis 1' agrokultivado, fugis aden l'urbi ed ofris su a la mestieristi e fabrikisti kom laboristi. Ti, qui ne engajesis en 1' urbi, vagis mendikante e furtante tra la lando.

Ma en l'urbi la ditreso esis same granda; nam se la rurani ne havis cereali, la bakisti en 1' urbi ne povis bakar pano. La popolo esis stulta e ne savis helpar su ipsa. Ma en l'urbi existis homi a qui la guvernistaro e la klerikismo ne konvenis, Iti advere ne esis povra, ma tamen li havis nur poka yuri; nam li esis nek nobeli, nek episkopi o sacerdoti. Ta homi nomizis su borgezi. Li esis komercisti e mikra fabrikisti. Granda fabrikerii lore ne ja existis.

E tale sencese sedicii eventis en la lando. La popolo mortante pro hungro revoltis kontre sua opreseri. Nula horno savis, quon lu reale volis. Omni nur volis havar pano e suficanta moyeni por vivar. La borgezaro sustenis la revoltema proletarii; nam ol ipsa deziris ya liberigesar del aristokratismo e klerikismo multe privilejizita, qui impedis la aferi dil fabrikisti e komercisti por obtenar avantaji por su ipsa. Ulte to li recevis de la kornercisti e mestieristi dogani ed imposti qui ofte facis granda parto dil totajo. La tri kasti: nobelaro, klerikaro e borgezaro interdisputis, qua de li devas explotar la popolo. Nobelaro e klerikaro preponderis. La borgezaro aspiris ruptar l'anciena konstituco e la privileji. To nur povis facesar per granda subverso dil tota stato, per revoluciono.

Kande pro to la rurani en la ruro e la proletarii en l' urbi revolteskis kontre la hungro e la ditreso, la borgezaro quik asumis la tasko direktar la movado. Ica kapitalisti esis plu saja kam la popolo mimortinta pro hungro. Li indikis ad ol skopi determinita, por qui ol devis kombatar. Li postulis egalyureso di omna homi. Kom skopo li propozis la devizo: Libereso, egaleso e frateso. La popolo quik entuziasmeskis pri ca granda skopo ed esis pronta sakrifkar omno por la revoluciono. La laboristi la rurani e la povri pruvis, quante serioze li konsideris ica skopi subluma. Dum plu kam dek yari li milope sakrifkis sua vivo en kombato heroala. Ma sempre li trompesis ed

explotesis favore al richa borgezi. Kande la guvernistaro, di qua la chefo esis Ludwig XVI., vidis, ke en ica cirkonstanci ol ne plus povas governar, ol facis omnaspeca promisi. Unesme la rejo kunvokis l' imperiala deputataro. Ica esis simila a nia olima Reichstag. Ma hike nur tri kasti reprezentesis: la nobelaro, la klerikaro e la borgezaro. La rurani e la laboristi, qui vere konstitucis la popolo, havis nula reprezenteri e nula elektoyuro. La borgezaro, konstitucanta la triesma kasto advere reprezentesis, ma ol havis nul importo. La governo esis ankore en la manui dil du unesma kasti, la nobelaro e la klerikaro. La triesma kasto adheris al popolo por faligar kun ol la guvernistaro. Kande en 1789 la rejo volis dissolvar ica parlamento en Paris, la deputati dil triesma kasto deklaris su kom Asembluro Nacionala. Li volis kunvenar, por deliberar la demarshi facenda pluse. Ma li trovis klozita sua kunsideo. En granda procesiono, akompanita da la popolo, li iris pro to aden la salono dil "Baleyo". Hike li juris, ne disirar plu frue, ante ke li donabis a la popolo konstituco fondita sur la yuri naturala, libereso ed egaleso. To esis ye la 20. junio 1789. Ye la 23. junio li kunsidis en kirko. La rejo venis ed imperis a li disirar, nam lia decidi esas kontre la lego. Ma li iris a la preurbi, ube la povri di Paris habitis, e dernandis helpo da la popolo. Quik la stradi pleneskis de la mizerozza, sufranta popolo. Omni esis pronta, kombatar quik. Ma on indijis armi. La borgezaro havis armi, ma ol pavoris la popolo. La rejo iris a Versailles e koncentris hike trupi, por submisar la rebeli en Paris.

En Paris esis anciena fortreso, Bastille. Olim ol esis kastelo ed esis tre bone fortifikita. Du fosati profunda separis ol de la cirkumajo. Trans la fosati levponti duktis, ed ultre to ol cirkondesis da alta muri. Depos multa yari Bastille servis kom karcero statala. La kaptiti segun impero dil rejo, preske sempre sen judiciala debati, enkarcerigesis ed ofte tormentesis til morto. Bastille esis la signo dil tiraneso e krueleso. De hike on povis bombardar tota Paris. E tale la popolo juste timis, ke on de hike represos la revoluciono.

Dum la nokto dil 15. julio la atako a Paris devis eventar Matine dil 14. julio on remarkis la kanoni en Bastille, qui apuntesis a la stradi di Paris. Apud la pordego on establisabis embrazuri aparta, por pafar de hike ye kurta disto per kanoni ad irga atakanti. La popolo di Paris, qua ne ricevabis armi de la borgezi, antee forjabis por su piqui. Ye la 14. julio on trovis granda magazino di armi en l' invalideyo, e la revolucioneri armizita per piqui e fusili marchis a Bastille. On probis parlamentar, ma on nur sucesis, ke la kanoni kelke retrotiresis, tale ke li ne plus esis videbla de extere. La popolo demandis impetuoze la kapitulaco di Bastille a la municipo. Sempre nova amasi advenis e plenigis la stradi dil cirkumajo. Sempre plu laute on klamis: "A Bastille !" De l'anciena fortreso nulo esis perceptebla. La ponti esis levita, e l'embrazuri minacante regardis la turbo. Kelka viri kurajoza saltis super l' unesma fosato e klimis adsur la muro extera. Quik li disruptis per hakili la kateni dil levponto, ed ica sinkis tondrante. La popolo asaltis sur ol e plenigis l'avankorto di la fortreso. La soldati en Bastille renversis sua fusili, kom signo, ke li ne volis pafar. L'atakanti sempre pluse avancis e klamis: "Ni volas havar Bastille!" Subite l' unesma kanonpaf

detonis ye disto de poka pazi. Plu kam okadek proletarii e borgezi jacis mutilita en sua sango. Mikra pauzo eventis. Ma pose on furieskis. De la luki apud la levpono pafesis per remparbombardili a la popolo. Ma sempre ol itere asaltis. Fine revolucionera trupi venis kun kanoni por helpo. La situeso chanjis. La komandanto dil fortreso volis explozigar su per la tota pulveroprovizuro. La rezultajo esabus, ke Bastille e la tota quartero kun multa mil homi esabus nihiligata. La soldati force retenis il. Fine li abasis la levpono e livris su. On volis duktar komandanto de Launey al urbodomo, ma dum la voyiro il mortigesis da la turbo furioza. Lo sama eventis a kelka soldati. L'altri liberigesis.

L'anciena fortreso represanta Francia esis konquestita. Quik on serchis la kaptiti. La pordi dil obskura karceri subtera forsesis e la mizerozaj homi ekiris, magreskinta, deskustumigita de lumo, kun membri rigida, quale enti di altra mondo; li quaze acensis ek la tombo. Regardante li, la konquestinti ankore furioza, expansis su en lakrimi. Ye la sequanta dio, la 15. julio, on komencis destruktar la partikularajo dil sklaveso. La masonuro kolosa tote rezigesis dum kurta tempo. Ma quante multa tracin di kruelaji on trovis ibe! En la feko dil latrini on trovis osti homala. En la keleri e turmi on trovis mortinti enmurigita. Omnaloke on vidis traci di la povo dil reji e dil klerikaro; nam anke la jezuiti esis dum kelka tempo la mastri di Bastille. Kande la loko esis planigita, on kovris al per rozi. on volis erektar monumento, ed ulu questionis pri l'epigrafo por ol. Subite borgezo klamis: "Ek la loko dil hororo divenis loko dil joyo. Ni skribos: Hike on dansas!"

Inter la dokumenti di Bastille on trovis letro da deputato dil Asembluro Nacionala, la deputato borgeza Flesseles. Ica esis la reprezentero dil komercistaro en Paris e membro dil administrantaro revolucionera dil urbo. Ja dum la dii ante la asalto a Bastille il devis prokurar armi a la popolo. Por trompar la revolucioneri, il vere adportigis kesti, qui havis la surskriburo "municiono". Ma kande on apertis li, on trovis nur ligno e shifonaji. En la letro, quan on trovis che komandanto de Launey, Flesselles komunikis ad il, ke helpo balde venos (de Versailles), e ke il rezistez adminime til la 15. julio. Ye la sama dio Flesseles e de Launey mortigesis da la popolo.

Or la borgezaro pavoreskis la popolo. Omna soldati, qui esis en Paris, havis komun interesi kun la revolucioneri. Quankam la borgezi esis revolucionera, tamen laboristi e rurani esis plu multi. La kapitalisti timis, ke lia privata proprietaji esas en danjero. Li fidis al rejo, kontre qua li unesme revolucionis. Ica sidis kun sua trupi en Versailles e ne audacis livar ol; nam en la tota lando preske lo sarna eventabis kam en Paris. La mastri dil korveanti povis salvar su nur, per ke li renunciis sua privileji. Do la rejo ipsa mustis facar koncesi. Il iris a Paris. La borgezaro joyoze aceptis il. On pozis an lua chapelo la blua-blanka-reda kokardo dil revoluciono, ed il agnoskis la decidi dil Asembluro Nacionala. Ante omno la borgezaro esis kontentigita, ma la popolo hungris pluse. La rejo trompis la borgezaro, e la borgezaro trompis la popolo. La paco ne duris longatempe. Sempre itere la borgezaro advokis la popolo por revoltar, sempre itere la borgezaro privacis la popolo

Selektita texti ek lernolibro por laboristi, 1924.

de la frukti di lua kombati. Fine la borgezi vinkis, e Francia recevis sua borgeza imperiestro Napoleon. Erste pos plura yari Francia divenis la kapitalista republiko, qua ol esas ankore nun.

La jurnalono

La jurnalono esas la maxim importanta publika informilo di nia epoko. Quale ca institucuro evolucionis a la cadiala formo?

La maxim primitiva moyeno dil informo esas la letro, cirkulero, afisho e publika klamo.

En l'antiqua Greka urba republiki on uzis por publika informo klameri ed afishi; e co pasable suficis.

Roma-ana civitani qui esis en la kolonii, ofte informigis su da koresponderi pri la eventis en la metropolo. Tre ofte ca koresponderi esis inteligenta sklavi od liberigiti. La koresponderi ofte asumis l' informado di plura personi ed exekutis l' informado kom profesiono. Ma generale on informesis da sua amiki per letri.

Caesar institucis la publikigo di la delibero di la senato e di popul-asembli. On piktis la publikigajo sur gipsa tabeli, qui estalesis. Do li funcionis quaze afishi. La koresponderi kopiis ol e sendis la kopiuro a la komisanti.²

La Chiniani uzis til la moderna epoko nur simila, afisha publika informilo.

Lor la komenco dil mezepoko anke ca primitiva formo dil jurnalono desaparitis, ma lor la fino di la mezepoko la jermi di la moderna jurnalono aparitis. La jurnalono evolucionis paralele a la posto. La urbi sendis l'uni a l'altri informala cirkuleri per kurieri, qui transportis anke privata e komercala letri. La urban arkivo en Frankfurt/Main kontenas 188 tala cirkuleri del unesma duimo di la 15. yarcento pri diversa social eventis.

En la 15. yarcento ni trovas simila kambio di informi inter princi, politikisti, profesori edc. La korespondo divenis tre intensa lor la reformaciono. Precipue la korespondo di Melanchton per multoplugita letri esis tre extensita.

En kelka loki formacesis centri, qui kolektis la novaji e dissendis oli per multoplugita letri. On recevis informi da voyajanta komercisti, precipue librokomercisti, da studenti qui venis ek altra landi, da militinti en altra landi, ma precipue da informisti.

Pri l'eventis en la sudo ed en l'oriento l'informi venis tra Roma, Venezia e Genova, ek estal landi tra Krakow, Breslau e Wien. En Germania Nürnberg esis la chefa kolekto-centro. Per la granda komercal trafiko informi ek omna landi arivis ad ibe, precipue pri la mondokomercio. Multa princi, politikisti edc. havis informisti en Nürnberg, per qui li informesis pri omna arivinta naracaji.

La jurnalono quan Melanchton komponis ek la informi de diversa fontoj, kontenas simpla politikala raportoj pri la korto dil imperiestro, milito, ed eventoj dil reformaciono. Ma ni trovas anke artikloj kiuj demonstras la ciencala naiveco de tiu epoko: predikoj politikala, mirakloj, monstro-parturo, tertremo, sango-pluvo, kometo edc.

En la 16. jarcento en Germanio, mem plu frue en Italio, la informado ricevis regulan formon e profesionalan ekzekucion. Katempe en Venecio inter la butikoj de la pekunio-kambisti ed orajistoj ula komerca inform-kontoro trovasas, kio kolektas novaĵojn pri komerco e politiko, pri ŝipoj arivintaj e departontoj, pri ŝarĝo-preco, pri la sekureso de la ŝtatoj, redaktis foliojn e vendis ilin. Balde plura skribistoj de tala folio trovasas e li balde aperas anke en Romo. Hike la papo interdiktis la laboron, ma malgraŭ tio li durigis ĝin e sendis informojn al norda Italio ed aliaj landoj. La skribita jurnalono aperis en la fino de la 16. jarcento ed en la 17. jarcento anke en Francio ed Anglio.

Ca ĵurnaloj ne penetris la popolojn, ma nur mikraj ŝtatoj lektis ilin. Malgraŭ ke ĝi estis inventita, ca ĵurnaloj ne estis imprimitaj pro la mikra nombro de lektoroj. Ma ja katempe aperis anke imprimita folio raportanta pri importantaj eventoj. La maksimuma antikva folio aperis en 1482 en Augsburg, l'altra en 1485 en Parizo.

L' unesma imprimita periodala novaĵo-kolekturo aperis en la 16. jarcento, komence en Eŭropo, plu tarde en Eŭropo. Segun nia informo l' unesma imprimita semantala ĵurnalo aperis en 1609 en Augsburg ed en Strassburg.

Til nun la ĵurnaloj editas grandparte de la kontento, kio organizis la publikan informadon, ma de nun ilin editas precipe la impresistoj.

En Anglio l' unesma imprimita semantala jurnalono aperis en 1622, en Holando en 1626 ed en Francio en 1631. Balde anke daliaj ĵurnaloj aperis. Jurnalono daliaj unesme aperis en Germanio en la jaro 1660 (Leipziger Zeitung), en Anglio en 1702 (Daily Courant), en Francio en 1777 (Journal de Paris).

Depos ca tempo la jurnalono tre rapide evoluciojis. Prezente aperas en la tuta mondo ĉirkaŭ 80 -100 000 ĵurnaloj. Pluraj ĵurnaloj aperas omnadie en plu multaj kam 100000 ekzempleroj.

La ĵurnaloj informas pri l'eventoj parte de siaj propraj informistoj. La grandaj ĵurnaloj havas proprajn informistojn en omniaj grandaj urboj de omniaj landoj por esti informitaj maksimume balde pri omniaj eventoj. Se irgloke irgo importanta eventoj (milito, incendio, kongreso edc.), oni sendas ad ilin apartajn informistojn. Ma la maksimuma multaj informoj arivas de informala institucioj, precipe pro la mikraj ĵurnaloj, kiuj havas nur poka propraj informistoj.

La informala institucioj estas:

1. La ĵurnali por redakterii (ĵurnal-informilo).
2. Kontori por informar redakterii (inform-kontori).

La ĵurnal-informili skribesas por la redakterii di ĵurnali. Li aparas omnadie un- o du-foye, od omnasemane e sendesas al aboninta redakterii, ma ne vendasas a la publiko. Li kontenas *pronta artikli*, ek qui la redakterii selektas por sua ĵurnalo.

La inform-kontori havas permanent informisti en omna parti di la mondo, qui kolektas la informi. La kontoro sendas ca informi a la redakterii, qui uzas ol por kompozar artikli.

La maxim granda inform-kontori esas:

*Reuter-kontoro en London,
Agence (Ajans) Havas en Paris,
Wolff Telegrafenbüro en Berlin,
Associated Press en New-York.*

La ĵurnal-informado uzas la maxim bona tekniko acesebla en nia epoko. L'informo per letri esas por la ĵurnali tro lenta, 1' informisti uzas prefere telefono e telegraf o. L' unesma kablo inter Europa ed Amerika facigesis da la Reuter-inform-kontoro. Singla ĵurnal-entraprezo esforcas havar maxim frue omna informaji, plu frue kam 1' altra ĵurnali. L' aŭtoro *Brunhulder* naracas sequanta evento, kom exemplo di rapida laboro di la ĵurnalo.

En *Birmingham*, 170 km de *London*, Chamberlain havis tre grava diskurso. On facis telefonilo per qua la diskurso audeis en la stenograf-kontoro di «Daily Mail», ube 10 stenografisti alternante skribis e quik donis la skriburo al kompostisto. Ye 10 kloki e 5 minuti la diskurso finis e ye 10 kloki e 32 minuti ja vendasis la ĵurnalo kontenanta la diskurso da Chamberlain.

Ne nur la tekniko, ma anke la sociala karaktero di la ĵurnalo chanĝis dum la evoluciono.

Komence la ĵurnalo esis senkritika informilo. On kolektis la naracaji e dissendis oli al interesati. Plu tarde la ĵurnalo divenis tendencoza. La ĵurnali servis politikala partisi unesme en 1649 lor l'Angla revoluciono, kande la du granda partisi polemikis per ĵurnali. Anke dum la Franca revoluciono la partisi uzis ĵurnalo por publika polemiko. Pokope la ĵurnali en omna landi divenis organi di organizuri e servis ekskluzive la tendenci di ca organizuri.

Cadie ni povas distingar diversa speci di ĵurnali relate lia dependo.

1. La maxim multa ĵurnali esas evidenta organi di politikala partisi, sindikati od altra organizuri, ed propagas idei klare enuncita.

2. Kelka jurnali esas publike nedependanta, ma fakte li dependas de irga organizuro o de privati, per ke oli recevas subvencioni de ici, od simple per ke la jurnalentraprezado esas lia proprietajo. Komprenende ca jurnali skribas segun la intenco di la subvencionanti, respektive proprietanti. La sembla nedependo esas por dupigar la publiko. Pri ca jurnali aparis en «Vossische Zeitung» artiklo da la jurnahisto *Georg Bernhard* kun la titolo «La libereso di la jurnalaro». Yen parto di ca artiklo:

«Ka la Germana popolo savas, ke adminime 30 po cento di la Germana jurnali esas cadie en la posedo di industrial grand-entraprezisti e lia filial-asociuri? Ka la Germana popolo savas, ke la informi lektelebla en ca jurnali granda-parte furnisesas da informal institucuri, qui same apartenas a grand-entraprezisti e lia filial-asociuri? Ka la Germana popolo savas, ke la du jurnal-reji di Germania nomesas *Hagenberg* e *Stinnes*, qui du ipsa od lia reprezenteri partoprenas multa tala korelatanta asociuri e dominacas la publik opiniono di Germania til la maxim celita angulo per la posedo di diala jurnali e humuroza jurnali, ma anke per hominal revui dependanta de li. Yen la danjero por la ne-dependo di la Germana jurnalaro. Yen la danjero por la jurnalistaro. Nam hike ne pleas editero, qua kun editeral intenci por servir ula remedial skopi deliberas kun sua redakterio. Hike pleas dop la kulisi la proprietanto di la jurnalo, e lu distributas sua imperi per employata direktisti, qui konceptas sua tasko tale, quale li exekutis ol en la militaj jurnal-ofici, kom exekutanti di la komando-povo, od tale, quahe li mustis exekutar ol en plu fua employesi kom sindiki di interestofederuri di omna posibla branchi. Hike nula kontrolo esas posibla. Nam la influo, quan ca jurnal-reji volas havar pri la publik opiniono, devas cesar. Cesar da la jurnali, qui posturas kom nedependanta e servanta l'interesti di la popolo; kontraste li fakte reprezentas ul ekonomial interesi. Ma li kondutas plu neklare e mentieme kam la evidenta interestoreprezenteri kustumas. La publiko neplus lektus ca jurnali, se lu konocus la intenci di la proprietanti, e pro to ca intenci mustas cesar. Hike ha jurnalista pleas la rolo di employato di literatural kontoro en kapitalista grand-entraprezado».

3. Kelka jurnali esas fakte nedependanta de ula organizuri od personi, ma sempre influas da diversa personi e li prosperas precipue per la kameleonatra akomodo a la publik opiniono. La filistri di omna sociala strati prizas tala jurnalo, pro ke lu esas militema kun li, pacema kun li, esas sempre pseudo-yusta e ne ofensas l'autoritati santa al filistri. Ca jurnali ne refuzas anke subornesar, se on ne demandas de li skribar kontre la publik opiniono. Li insertas sempre multa sensacioni tre bone, eciteble prizentita a la lektanti.

4. La «revolver»-jurnali esas generale mikra jurnali qui pagigas la jurnalo ne nur dal lektanti ed anuncanti, ma ha precipua revenuo-fonto esas l'extorso. La redaktisti guatas familial skandali, politikaj korupti, amoral eventoj di famoza personi ed altra sensacioni, skribas artiklo en stilo imaginigiva e drastika e nun... li prizentas l'artiklo a la personi qui pleas en ol. Komprenende la respektiva personi pregas l'autoro, ke lu ne publikigez l'artiklo ed apogas sua prego per pekunio. La jurnalo insertas ofte tala artiklo komendita da irg enemiko di la pleanti, qua komprenende pagas a la

redakteri. Pos ke l'artiklo aparis, on prizentas ol a la pleanti, ed en la proxima numero la redakterio expresas sua regreto, pri ke lu insertis l'artiklo segun mala informeso, e pregas pardono del ofensati. Komprenende lu recevas pekunio cakaze del ofensati po ca artiklo.

La fakta korupteso e dekadado furnisas a ca redakterii suficanta materio, e la sensacion-avida publiko sorgas, ke ca jurnalachi difuzesas.

5. Existas kelka jurnalisti, qui experiencis, exekutante sua profesiono, la korupteso di la jurnali e deziras neplus servar la koruptema kapitalista sistemo. Por ke li ne povas trovar la voyo a la socialista jurnahi, li probas realigar ne-dependanta jurnali, qui sempre senpartise enuncas la verajo. Generale ca entraprezi ne esas longe vivanta, ma mortas pro anemio. Li havas nek lekteri, nek kunlaboranti.

Pro quo ca redakteri ne sucesas malgre la bona intenco?
Esar adheranto di ul ideo, ne konsequigas, ke on mustas od volas celar la verajo. Co dependas sempre de la intenco ligita al ideo.

La socialista movado kombatas por abolisar 1' exploto e vice la nuna socio konstruktar plu kulturoza social sistemo. Ca programo ipsa ne esas sekreta, ma kontraste, ol mustas propagesar. Nul veraji povas konfliktar kun ca intenco.

Konseque la socialista jurnali povas pubhike konfesar sua tendenco e nultempe esas koaktita celar irga fakto o simular neutreso. Same kelka ciencala revui, qui ya volas explorar nur la vereso.

Altre la jurnali qui defensas 1' interesi di la kapitalista klaso! Li vere ne povas e ne volas klare enuncar, ke la kapitalisti volas ganar posible maxim multa pekunio por vivar bone, e por li ne importas, ke samtempe la majoritato dil homaro hungradas e ne havas la materiala posibleso satisfacar sua kultural interesi.

En la lasta yarcento la nombro dil jurnali tre rapide kreskis. En 1913 existis sur la tota tero ce. 80000 jurnali e revui. Kelki de li aparis omnadie 3- od 4-foye.

En Japonia 1' unesma jurnalo aparis en 1864. Cadie existas ibe plura cent jurnali. En Germania existas prezente 3384 politikala diala jurnali: 3162 borgezala; 190 socialdemokrata; 32 komunista. De la borgezal jurnali 1882 esas «senpartisa», do li apartenas a la grupi 2 e 3.

Existas tre multa jurnali e revui redaktita en du od plura lingui od aparanta en plura edituri de diversa lingui. La tasko dil Idisti esas krear vice li eminenta Ido-jurnali e revui servanta la proletarial revoluciono e la komunista konstrukto.

La savema puerulo

Trad. de la Germana da Hans Duda, Leipzig

- Patrulo, quo esas ca edifici?
- Co esas brikferio, mea filio.
- Qua posedas ol, patro?
- Me, filio.
- Kad omna ca granda brik-amasi apartenas a tu, patro?
- Yes, omna ca briki esas mea proprietajo.
- Ha, versimile duris longe, produktar ca omno. Ka tu sole facis oli?
- No, ta viri, qui ibe laboras, facis la briki por me. Ka anke ca viri esas tua?
- No, filio, li esas libera laboristi. Nulu povas proprietar altru, ecepte se ica esas sklavo.
- Quo esas sklavo?
- Sklavo, mea filio, esas homo qua mustas laborar por altri dum sua tota vivo e recevas po to nur nutrivi e vesti.
- Se la sklavo maladeskas, qua pagas la rnediko?
- La proprietanto, pro ke lu detrimentesus, se la sklavo mortus.
- Pro quo ca viri laboras tante penante. Ka plezas a li shovar tante pezanta brueti?
- Me ne opinionas, ke lo esas plezuro por li, ma se li ne facas lo, li ne havas manjajo.
- Ka ca homi esas richa, patro?
- No, li ne esas richa.
- Ka ti havas anke kavali e varma vesti, e kad anke li iras al maro, se esas tro varma?
- No, nam li mustas multe laborar por povar vivar.
- Quon tu volas expresar per "povar vivar"?
- Nu, li mustas laborar por ganar pekunio por manjajo, drinkajo, vesti e lojeyo.
- Ka ca homi standas plu bone kam la sklavi?
- Certe, mea filio, li esas libera homi, qui ne mustas laborar por me, se ti ne volas, ya ti povas forirar, se li volas.
- Ka foririnte li ne bezonas laborar?
- Ma yes, certe, lore li mustas itere laborar che altru.
- Ka li recevas de altru plu multa pekunio, kam esas necesa por vivar?
- Me opinionas, no.
- Quarelate ca homi vivas plu bone kam sklavi?
- Pro ke li esas libera e havas propra voto.
- Se li maladeskas, ka tu pagas la mediko?
- Me vere ne sucias lia maladeso! Li ipse pagas la mediko.
- Ka tu donas irgo a ti, qui livas tu?
- Mem ne bagatelo, ma me mustas employar altru vice lu, e me povas sempre recevar altra laboristo, kande me volas.
- Do tu ne bezonas traktar lu tam prudente, kam se lu esus tua sklavo.
- Vere, tu esas justa.
- Nun, naracez a me, patro, pro quo esas plu avantajoza por ha homi,

- esar libera?
- Ne questionez tante naive, infanto.
- Ek quo la briki facesas, patro?
- Ek lemo, mea filio.
- Ka tu facis la lemo?
- No, deo facis ol.
- Ka deo facis ol por tu?
- No, me kompris ol.
- De deo?
- No, de ula sioro.
- Ka ca sioro kompris ol de deo?
- Komprenende no; me opinionas, ke probable lu kompris ol de altra sioro.
- Ka l'unesma homo, de qua la lemo komprenis, kompris ol de deo?
- No, me ne opinionas lo.
- Ma quale ol divenis lua proprietajo?
- Me opinionas, lu proprigis ol ad su.
- E se nun la laboristi proprigus la lemo, lore ol certe esus lia proprietajo?
- Ne troublez me per tua stulta questioni !
- Se tu ne havus la tota brikiferio kun omna edifici e mashini, quamaniere tu povus vivar?
- Nu, lore me mustus laborar.
- Anke facar briki?
- Probable.
- Ka plezus a tu, se tu recevus nur manjajo e drinkajo po la brikifo, e la homo, qua proprigis la lemo, recevus omno plusa?
- On ne questionus me, ka me prizas lo. Povra homi mustas ya laborar por altri por povar vivar.
- Se la brikiferio apartenus a ta homi, ka li laborus anke lore por tu?
- Probable ne, me opinionas, ke lore li laborus por su ipsa.
- Ka tu ne konsideras kom grandioza, ke l' unesma sioro proprigis la lemo e vendis ol a tu?
- Me ne komprenas....
- Se ca sioro ne facabus, lore probable irgu de la laboristi komprabus la lemo, e lore tu mustus laborar por lu po manjajo e vesti.
- Pro to vi devas gratitudar al providenco pro tua degneso, ke tu donis a vi patro qua povas sorgar vi sen laborar.
- Kad anke la filii di la laboristi devas gratitudar al providenco?
- Yes, certe.
- Pro quo, patro?
- Pro ke lia patro havas laboro.
- Ka laboro esas benefico?
- certe ol esas benefico por la homi.
- Do, pro quo tu ne laboras, patro? Nulu povas interdiktar a tu facar briki.
- Me ne volas privacar altra homo del laboro Se me laborus, lore altra viro mustus des-employesar, pro ke lu ne havus laborendo.
- Tu esas vere afabla. Ka tu opinionas, ke ta viro iracus kontre tu, se tu

- shovus la pezanta brueto vice lu?
- Ho, santa naiveso! Sioro nultempe shovas brueto!
- Quo esas sioro?
- Nu, sioro esas homo qua ne bezonas laborar, lu esas superiora.
- Me kredis, ke en nia lando ne existas superiori. Me audis, ke omna homi esas egala.
- Qua dicis lo? Ta probable esas socialisto.
- Dicez, patro, ka l' instruktistino en la sundial skolo esas socialisto? El dicis, ke ni omna esas filii di deo.
- Yes, co docesas en la kirki ed en la sundial skolo.
- Ma patro, dicez a me tote sincere, kad anke la laboristi esas filii di deo, kam ni?
- certe, mea filio, anke li.
- Patro, ka tu memoras ankore, ke tu adpodis olim saketo de buli por me ed Harry, por ke ni ludez per oli, e me ne volis donar li ad il, ante ke tu donabos a me lua nova flor-poto. Lore tu dicis, ke me esas mala puero, e me batesis da tu.
- Yes, me memoras ankore.
- Kad esis justa batar me?
- Vere, esis justa. La gepatri havas la yuro punisar sua filii, se li esas mala. Me adportis la buli por vi omna du: Harry havis la sama yuro pri oli kam tu.
- Patro, se la laboristi esas same filii di deo karn tu, tore tu esas ha frato e ti esas tua. E se tu koaktas li donar a tu preske omna briki e tale tu profitas la lemo, quan tu ne facis e pri qua tu ne havas yuro, ka co ne esas same, quale me agis kontre Harry? Lu devabus donar a me sua nova flor-poto, po quo me volis permisar, ke lu ludez per la buti.
- Vere, puero, ne questionezez tante stulte !
- Dicez patro, ka tu ne timas ke deo konsideras tu kom desjentila e punisas tu, pro ke tu votas retenar por tu sola omna lemo, kavali, edifici e mashini?
- Tu vere dementigas la homi per tua questioni. — Maria, kushigez ca puero. Lu povas foligar on per sua babilacho.

La sep bastoni

Libere tradukita de la Germana da Artur Oehmichen,
Leipzig (Germania).

Ul laboristo havis sep filii. Adulteskinde li ofte disputis e dume obliiis la komun interesi ed 1'unu agis kontre 1'altru. Konseque la vicini multe explotis li.

Uldie la patro kunvokis omna sep filii, pozis avan li sep bastoni ferme ligita e dicitis:

"Me donas dek or-moneti a ta, qua ruptas ca fasko".

L'unu pos l'altru probis lo, ma fine omnu dicitis: "esas absolute neposibla".

"Tamen", dicitis la patro, "nulo esas plu facila".

Lu desligis la fasko e ruptis 1' una bastono pos l'altra sen esforco.

"He!" klamis la filii, "tale esas advere facila ruptar li, mem infanto povus co".

"Quale eventis pri la bastoni", respondis la patro, "tale eventas pri vi, mea filii. Dum ke vi esos solidara, vi perseveras e nulu vinkos vi. Ma se la ligilo dil konkordo unionanta vi, ruinasas, eventos pri vi quale pri la bastoni, qui jacas ruptita hike sur la sulo".

E de nun la filii sequis lua konsilo, li neplus disputachis e sempre sucesis.

Pri epoki memorinda

Trad. de la Germana R. Göldner.

1912! klosi sonas! Sonore e laute la vento portas la klosopsoni al vasta lando. Sonore la soni penetras la streta stradeti ed anguli dil urbo Basel...

En la stradi on vidas bunta pelmelo. Kantante la turbo pasas la stradi. Germana, Franca e Suisa soldati kun brakii interplektita marchas kun ol e kantas la Marseillaise. Omna vizaji radias pro fido. La turbo avancas al katedralo. En la kirko, en qua til ica dio nur l'emfazoza paroli dil kleriko sonis, abundanta de altruismo, la konocata dukteri dil laboristi parolis: Bebel de Germania, Jaurès de Francia ed altri. Li finis sua diskursi per la parolo: "Ne militez itere!" Relate la minacanta milito ca profeso unanima esis la kauzo di grand entuziasmo. L'orgeno dulce soneskis, la himno divenis sempre plu sonora e forta, la homi emocis, ed en omna anmi la parolo resonis: "Ne militez itere!" On apertis la pordi dil katedralo. La homi livis ol e kantis entuziasmoze l'Internaciano. La klosi sonis ed a fore li portis la promiso solena, 1' unanimeso dil laboristaro di omna landi.

1914! La klosi sonas! Hororigive, feroce la soni rotolas de urbo ad urbo, de vilajo a vilajo. Milito! Pala e pavorigita la homi hastante iras tra la stradi. La populacho kantas: "Germania, Germania super omno!" La domi esas girlandizita ed ornita per nigra-blanka-reda flagi.

En fumuroza chambro di gasteyo la yunaro kunvenas. Ica yuna homi ne povas kredar, ke la solena promisi en Basel esis nur spumo e vana paroli. Li ne povas komprenar, ke 1' Internaciano disruptesis kliktante, quale vitro. La yuni esas decepita ed indignas pri la Germana socialisti, qui aprobis la militokrediti protektante per to la militoprovokeri. Kun okuli humida e regardi defianta li adiiis la kamaradi. En ica funesta horo li volis perseverar kune ed afrontar omna danjeri. Nultempe li volis obliviar, ke anke en landi «enemikala» vivas frati jemanta sub la sama yugo. Yunuli e yunini restanta heme promisis, fidele gardar la flameto til ta dio, kande la fairo dormanta flamifas e la granda verko dil liberigo esos realajo.

1916! La klosi sonas! La soni esas stridanta. Georg askoltas. Il stacas an la gretizita fenestro di sua karcercelulo. Til kande? Ca questiono tormentas il. Jorne e nokte il meditas pri ol. Til kande la homaro toleras la populmasakri? Til kande la laboristi hungras e lasas buchar su? Ka li ne komprenas la signo dil tempo?! Prefere mortar en kombato por la socialismo, kam sakrifkar sua vivo sur la kombatagro por l'interesi dil ferarmori e militospekulanti. — Ante un semano il kun Franz e Paul distributabis prospekti. En l'obskureso li afishigabis l'advoki, qui invitis partoprenar demonstrado. Ico eventis ye la sequanta dio. Kande apene la trupo moveskabis, dekeduo de kriminalisti atakis la demonstranti per bastoni kauchuka. De la vicina stradi soldati saltis. La demonstranti bastonagesis e dispulsesis. Kelka kamaradi, inter li anke il, arestesis. On akuzis il pri statala trahizo. Il kondamnesis a du yari en penitencero. — Nun il stacas an la gretizita fenestro e regardas la streta bendo dil blua cielo. Til kande? Ca

angoroza, tormentanta questiono dominacas lua pensado e sentado. Tamen fido anmizas il. L'amiki sencese pluse laboras. Li vinkos! Stridanta la kloshi sonas!

1917! La kloshi sonas! Li exhortante sonas super la tekti dil urbo. Pluvetas. En aparta chambro dil gasteyo la yun-amiki kunvenis. Kun mandolino sub la brakio li venis. Li nomizis su "muzikamiki". Pro la milito-stando e la dissolve dil organizuro di la yunaro e pro l' interdikto di asembli, li donabis al organizuro altra nomo.

On apertis l'asemblo per migrokansono. Fritz donis la signalo! Deslaute l' unu susuris a l'altru: "Kantez laute, extere stacas itere la spionisti !" Populal kantaji, migrokansoni e poemi konstitucis la programo dil vespero. Dum la pauzo on susuris. — "La prospekti distributesis en la fabrikerio." — "La militanta kamaradi bone laboras!" — "En la trancheo la prospekti fixigesis an la shirmeyo dil batalion-duktisto." — "Cavespere ni itere recevos prospekti." — Fine dil amuzo, dum ke on kantis la lasta strofi dil kansono: "Ni esas yuna, e to esas bela!", Fritz tiris ek la kameno du granda paki. Rapide li apertesis ed on distributis la prospekti. Ici bone pakigesis en la ventro dil instrumenti. Gaye, siflante e ridante li livis la gasteyo e preteriris quiete la spionisti, qui atencoze observis singlu. — Du dii plu tarde l'advoki revolucionala glutinis an la domi. En la fabrikerii li cirkulis de unu ad altru. Granda esis la eciteso. Grand armeo de spionisti sendesis por serchar la rebeli. Vane! Exhortante la kloshi dil kirkoturmo soneskis! —

1918! La kloshi itere sonas! Laute, sonore, impetuoze li sonas tra la landi! Revoluciono! Mili de homi demonstris. Avante la trupo marchis la yunuli e yunini dil "muziksocieto". Kun okuli radiantanta li marchis sampaze. Fritz portis la reda standardo. Li marchis al penitencerio. Kun genui vacilanta la karceristo prizentis al demonstranti la klefi dil karcero. on apertis la pordi. La politikala karcerani liberigesis. Georg stacis en sua celulo, tremanta pro joyo ed emoco. Il ne povis dicar mem un vorto. Il sentis, ke tra lua korpo fluis ulo varmega, paralizanta lua lango. L'amiki dil "muziksocieto" fortiris il e portis il sur la shultri a la strado, ube li joyoze aceptesis da la turbo grandega. La demonstranti retromarchis kun la liberigiti al urbo, e sonore e laute soneskis:

"Fрати, audez la signalo!
Laste brave kombatar,
La Internaciano
Sucesos parvinkar!"

Sociala problemo

Dialogo da Ethel Whitehead.

Tradukita del Angla da A. RostroM en Pittsburgh (U. S. A.)

Puerulo: Patro! (*La patro simulas, ke il ne audas*). Patro! . . . . (La okuli di Willi esas ronda e questionanta).

Patro: Ne troublez me! Me esas okupata.

Puerulo: Nu mea patro, me volas saveskar...

Patro: Ho, ne troublez me! (*Kurta pauzo.*)

Puerulo: Askoltez, patro!

Patro: Nu, quo esas?

Puerulo: Patro, ka tu ultempe hungris?

Patro: Hungris? Nu komprenende.

Puerulo: Me volis dicar, ka *tu tre multe* hungris: havis nula manjajo dum longa, longa tempo?

Patro: Komprenende no; nur ociemi hungras tante.

Puerulo: Ho, ka Tom Smith esas ociema?

Patro: Qua?

Puerulo: Tom Smith, la viro quan tu desengajis, pro ke tu dicis, ke la tempo esas mala, e ke tu ne povas re-tenar il.

Patro: Hm,... nu, Smith sempre semblis kom bona e diligenta.

Puerulo: Diligenta signifikas ne-ociema, ka ne?

Patro: Yes, mea filio.

Puerulo: Nu, Tom Smith hungregas. Il esas tote magra, ed ... ka la tempo esas nun vere mala?

Patro: Yes, filio. Laboro esas skarsa.

Puerulo: Esas granda amaso de vari en la fabrikerii, ka ne?

Patro: Yes, me joyas vidante, ke tu esas interesata, Willi, e me volas explikar. Precize to esas la kauzo. Omna ta vari ne povas vendesar. Esas tro multe de li. Ni facis plu multe kam esas bezonata; tale ni mustas vartar, til ke omno esos vendita; pose ni poyas facar pluso.

Puerulo: Pro quo li ne esas vendita, patro? Existas multa homi qui ne havas vesti. Cadie me vidis mikra puerulo en rafi, ed altrafoye me vidis multa altri. Pro quo li ne povas obtenar la vesti, quankam existas tante multa vesti e vari?

Patro: Nu, kara filio, pro ke li havas nula pekunio.

Puerulo: Pro quo li havas nula pekunio?

Patro: Hm.. hm... me ne savas. Probable pro ke li esas disipema; forsan li esas ebriema, o lia patri esas tala.

Puerulo: Patro, pro quo tu ne donas ta vesti a kelki de ta homi, qui ne havas vesti? E pose...

Patro: Mea filio, tu ne komprenas. Me ne povus facar ulo tala, od forsan tu havas nula vesti.

Puerulo: E tu ne prizus to, patro? Ka yes?

Patro: Komprenende no.

Puerulo: Ka tu opinionas, ke la patro di ta mikra puerulo prizas lo?

Patro: No, me opinionas, no; ma ica kozi mustas existir. Nia devo esas helpar ta povri qui meritas lo.

Puero: Do ni helpez Tom Smith, patro. Semblas, ke tu devas, nam esas tua kulpo, ke il ne laboras, ka ne?

Patro: Mea kulpo! Certe ne! Me ja explikis, ke me havas nula laboro por ca viro.

Puero: Nu, ilua mikra puerino esas tre malada. Ka tu ne povas sendar el a la litoro?

Patro: Willi, me ne havas pekunio por sendar omna malada pueri a la litoro. Ed ultree, to nur kreus idei en elua kapo, qui ne esus bona por el. El cede risaneskos.

Puero: Kande me esis malada, me iris a la litoro.

Patro: Nu, esez gratitudoza, ke tu havas patro qua havas pekunio por sendar tu.

Puero: Ka tu opinionas, ke la mikra puerino di Tom Smith esas gratitudoza?

Patro: Nu,...hm... el devas esar tala.

Puero: Pro quo? Ka pro ke el esas malada e ne povas irar a la litoro, e pro ke elua patro esas sen-labora?

Patro: Esas devo esar gratitudoza e kontenta ed aceptar la puniso di deo.

Puero: Ka deo igis tu desengajar Tom Smith?

Patro: He? Ho, ne facez tante ridinda questioni.

Puero: Nu, patro, kad il igis tu?

Patro: Hm,... ho, me ne savas; me konjektas lo.

Puero: Ka la «pater noster» esas vera?

Patro: Certe!

Puero: Nu, ol dicas: «Tua volo esez facata, quale en la cielo tale anke sur la tero». Kad on agas tale en la cielo?

Patro: Quale?

Puero: Nu, ka kelka homi amuzas su, dum ke altri sufras?

Patro: No, li omna amuzas su en la cielo.

Puero: Nu, me ne povas komprenar . ... Yen patro, ka deo prizas, ke tu havas taverno?

Patro: Quo?!

Puero: Nu, me audis, ke tu parolis pri ol uldie. Tu naracis pri tua revenui per ol. Tom Smith iris aden ol cadie.

Patro: Willi, co esas kozi, quin por komprenar tu esas tro yuna.

Puero: Tom Smith regardis la pordo dum longa tempo, e pose il iris aden la taverno, ed it dicis: «Me mustas obliviar, me mustas obliviar». Me divinas, ke il volis obliviar, quante mizerosa ilua hemo esas, ka ne?

Patro: Willi, se la viro esas tante fola, ke il spensas sua pekunio po ebrügivi, il esos povra.

Puero: Ka tu havus taverno, se tu ne aquirus pekunio per o!?

Patro: Kompreneble no.

Puero: La pekunio di Tom Smith helpas me havar kozi, ka no?

Patro: Hm, ... Yes, yes. Yen, to suficas. Nun kushez tu, quale bona puero.

Puero: Ka Tom Smith ne anke helpis facar la stofo en la fabrikerio?

Patro: Il facis la stofo, e me pagis il po to.

Puero: Nu, tu mustis ya havar ulu, ka ne?

Patro: Ho, yes!

Puero: Nu, do Tom Smith pagas a tu po to, quon il drinkas, e Tom Smith helpis tu facar tua stofo. Ka tu ne pensas, ke tu devas helpar Tom Smith?

Patro: Willi, se tu pluse questionas, me flogos tu. Kushez tu quik, e Tom Smith ri-havos sua loboro morgo. (*La puero iras ek la chambro*).

Patro: (*Sole murmuras iracoze.*) A pesto ca puero e lua questiononi nerespondizebla! Ke me employas Tom Smith, lo ne helpas la cetera homi hungreganta: Ed, bona cielo, esas hororigiva pensar a lo, ma quon me povas facar? Ho, pesto! Ne utilesas, ke me iracas pri lo. Me riemployos Tom Smith por plezar a la puero; ma me ne povas facar multa tala aferi sen ruinar me; ed a quo to utilesus? la fola bolsheviko, quan me audis bruisar sur la strado, havis justa ideo, kande il dicitis, ke la entraprezisti ne povas solvar ita questiono. Certe no, esas tro multo a me. Tom Smith e la altri de lua sorto ipse trovez la solvo, por me e por l' altra entraprezisti suficas suciar ni ipsa.